

dr hab. Michał Sarnowski

em. prof. UW

OPINIA

o rozprawie doktorskiej p. mgr **Ekateriny Starodvorskiej**

METAJĘZYKOWE WYKŁADNIKI IRONII W JĘZYKU POLSKIM I ROSYJSKIM

(NA PODSTAWIE TEKSTÓW LITERACKICH)

Poznań 2023

Będąca przedmiotem niniejszej oceny rozprawa doktorska mgr Ekateriny Starodvorskiej jest udaną próbą spojrzenia na językowy wymiar ironii, ważnego zjawiska w dialogowych układach komunikacyjnych. Autorce rozprawy chodzi przede wszystkim o ogląd ironii z perspektywy *meta*, a jej zamiarem badawczym jest analiza zjawisk komunikacyjnych powstających na przecięciu się dwóch osi: ironii i metajęzyka, co, z kolei, pozwala na rekonstrukcję metajęzykowego oblicza ironii jako jednej z ciekawszych kategorii komunikacji międzyludzkiej z literaturą piękną włącznie.

Już na samym wstępie niniejszej opinii pragnę skonstatować, że dobrze się stało, że niektóre ważne aspekty tej skomplikowanej i nie zawsze łatwej do zidentyfikowania i zinterpretowania sytuacji komunikacyjnej stały się tematem pracy doktorskiej i doczekały się ciekawego i kompetentnego opracowania naukowego, które cechuje się wszechstronnym i przede wszystkim nowatorskim podejściem do sprawy. Recenzowana dysertacja w opinii piszącego te słowa z powodzeniem wpisuje się w gąszcz wypowiedzi naukowych o ironii, proponując nowe i świeże na nią spojrzenie oraz wypełniając w istotnym stopniu pewną lukę w zakresie jej rozumienia. A sama rozprawa, jej tekst i narracja stanowią jednocześnie dobry przykład opracowania naukowego, które bazuje na umiejętnym, wręcz błyskotliwym, połączeniu teorii i analityki badawczej.

Recenzowana rozprawa ze względu na zastosowaną metajęzykową perspektywę oglądu ironii jest na naszym gruncie pracą nowatorską i jako taka wymaga szczególnej uwagi w ocenie. Przede wszystkim nie może być zestawiona z publikacjami paralelnymi o podobnym zakresie materiałowym i zastosowanej metodologii. Nowatorstwo i innowacyjność recenzowanej rozprawy dotyczy w mojej opinii różnych aspektów, spośród których wymienię dwa: (1) sformułowania tematu (blok „ironia vs. metajęzyk”) i umiejętnego powiązania go z licznymi różnorodnymi paradygmatami rozpatrywania istoty ironii i co za tym idzie nakreślenie nowatorskiego oglądu tej ważnej i stale żywej figury retorycznej oraz (2) specyfiki, ilości i charakteru analizowanego materiału.

Wybór bazy materiałowej przyszłych badań jest niezmiernie istotny dla zrealizowania zadań naukowych, a tym samym ambicji badawczych. Podstawę materiałową pracy Doktorantka przybliżyła we *Wstępie* (o którym dalej): jest to 400 jednostek zawierających metajęzykowe wykładniki ironii zaczerpniętych z rosyjskich i polskich tekstów literackich („od pierwszej połowy XIX w. do początku wieku XXI”). Obfitość przykładów i wynikająca z tego różnorodność materiałowa „umożliwia

weryfikację powtarzalności omawianych zjawisk”. Taką postawę Autorki i Jej poglądy w tym zakresie całkowicie podzielam i traktuję z jednej strony jako dowód troski o jakość empirii oraz wyników badań, z drugiej zaś – jako dbałość o solidność naukową.

Problematyka rozprawy określona w tytule nie stanowiła dotychczas tematu pracy doktorskiej; powiem więcej, nie są mi znane żadne prace, które podejmowałyby zagadnienie ironii w tak odmienny oraz nowoczesny sposób i dlatego jako oficjalny recenzent, wyprzedzając poniekąd konkluzję końcową, mogę z satysfakcją skonstatować, że młoda językoznawczyni podjęła decyzję śmiałą i nowatorską, ale również – jak to widać po dokładnej lekturze rozprawy – decyzję dojrzałą, wynikającą nie tylko z właściwego rozeznania w problematyce językoznawczej, i szerzej: humanistycznej, lecz również doskonale ilustrującą Jej predyspozycje badawcze. Wybór tematu i jego realizację uważam za trafny i naukowo doniosły.

Analiza krytyczna

Kompozycja opiniowanej rozprawy jest starannie przemyślana, prawidłowa i zwarta. Licząca 268 stron praca składa się z obszernego wstępu, 2 rozdziałów i zakończenia oraz szeregu segmentów dokumentacyjnych: bibliografia, streszczenie polskie i angielskie oraz dwa (polski i rosyjski) podkorpusy będące wykazami przykładów.

Rozprawa doktorska rozpoczyna się obszernym **Wstępem** (ss. 6-16), który prezentuje ogólne spojrzenie na całość pracy, precyzując przedmiot i cel podjętych badań, charakteryzuje podstawy metodologiczne pracy, skupiając się, co szczególnie ważne, m.in. na relacji między ironią i innymi zjawiskami z poziomu *meta*, a także przedstawia architekturę całości. Omawiany *Wstęp* jest zatem udaną ekspozycją całości, gdyż zawiera wszystkie niezbędne składowe „przewidziane” przez poetykę tego segmentu wypowiedzi naukowej.

Już na tym wstępnym etapie wywodów widać bardzo wyraźnie, że Autorka buduje swoją rozprawę z dwóch równoważnych części, przed którymi stawia różne zadania. Rozdział pierwszy stanowi panoramiczną prezentację szeregu szczegółowych zagadnień teoretycznych (i do pewnego stopnia praktycznych) stanowiących tło przeprowadzonych roztrząsań, a także konkretnych działań badawczych. W mojej ocenie jest to udana ilustracja zasobów Jej wiedzy we wszystkich możliwych aspektach. Rozdział drugi, analityczny, stanowi badań tych egzemplifikację.

Rozdział I (***Ironia werbalna, metajęzyk, narracja: punkty zbliżenia*** ss. 16 - 98) zawiera, jak to już sygnalizowałem, przegląd kluczowych pojęć rozprawy tzn. ironii werbalnej, metajęzyka i narracji, którym poświęcono osobne podrozdziały. Każde z wymienionych pojęć omówione zostało szczegółowo na tle różnojęzycznych opracowań detalicznych. Już sam przegląd podrozdziałów tej części rozprawy zdradza szerokość i interdyscyplinarność autorskiego oglądu ironii budowanej przez kontekst metajęzykowy. Autorka porusza się po tym obszarze nauki swobodnie i kompetentnie relacjonuje ważne z Jej punktu widzenia fragmenty.

Jednocześnie warto w tym miejscu zwrócić uwagę na twórczą, niejako „poszukującą” postawę Badaczki, której zamiarem jest ewentualna integracja tych pojęć (por. tytułowe „punkty zbliżenia”), co ma, jeżeli dobrze zrozumiałem intencje Autorki, przyczynić się do stworzenia czegoś na wzór „wspólnego mianownika” rozważań bieżących oraz przyszłych analiz. Takie poszukiwanie „punktów zbliżenia”, budowanie w

miarę spójnego konglomeratu pojęć w celu oglądu złożoności ironii przedstawia Autorkę w pozytywnym świetle i wydaje o Niej jak najlepsze świadectwo

Znaczenia pierwszego rozdziału recenzowanej rozprawy nie da się przecenić, ma on charakter deskrypcyjny i służy do zaprezentowania platformy teoretycznej przyszłych dociekań oraz zaplecza instrumentalnego i pojęciowego, które są niezbędne do zrealizowania zaplanowanych w postępowaniu badawczym celów. Został on sporządzony z dużym znanstwem problematyki lingwistycznej odnoszącej się nie tylko do tematu ironii. Autorka sprawnie porusza się w gąszczu różnorodnych (teoretycznych i praktycznych) opracowań z tego zakresu, przywołuje potrzebne stanowiska badawcze i sformułowania, ograniczając się w ich prezentacji do meritum. W mojej ocenie rozdział ten pokazuje również jakość warsztatu badawczego Pani mgr J. Starodvorskiej. Skonstruowanie warsztatu badawczego, jego rozmach i szerokość oceniam bardzo pozytywnie, gdyż widzę w nim zapowiedź wysokiego poziomu badań, skrupulatności badawczej, a także odpowiedzialności poznańskiej Doktorantki.

Aspekty treściowe tej części rozprawy oceniam wysoko ze względu na zawartość merytoryczną, jak i na sposób prowadzenia wywodu. W opinii piszącego te słowa wykład autorski zasługuje na najwyższą ocenę. Sformułowania, których w trakcie przedstawianej dyskusji używa Pani Doktorantka, są nie tylko precyzyjne, starannie przemyślane i odnoszą się wyłącznie do sedna rzeczy, ale ilustrują również twórcze podejście Autorki do relacjonowanych obcych poglądów i stanowisk. Pani Starodvorskaia niejednokrotnie sygnalizuje swoje odmienne, krytyczne lub polemiczne stanowisko, co, w ocenie piszącego te słowa, jest niezaprzeczalnym dowodem Jej oczytania, erudycji i w końcu dojrzałości naukowej.

Zupełnie inny charakter ma rozdział II (***Niezgodność jako sygnał i czynnik ironii w przypadku metajęzykowych wykładników ironicznego intencji autora***, (ss. 99-183), który jest prezentacją zrealizowanych badań własnych i analiz. Dominującym pojęciem rozdziału i tym samym narracji jest kategoria poznawcza *niezgodność*, która konstytuuje ironię. Autorka przedstawia typologię takich niezgodności, szczegółowo omawiając konflikty semantyczne, pragmatyczne, sytuacyjne i stylistyczne, które budują zakłócenia komunikacji. Dodatkowo, dla pełności obrazu, Pani Doktorantka przybliży szereg zjawisk hybrydowych, gdzie występuje współdziałanie konfliktów różnych typów z jednym podstawowym. Za szczególnie ważne w kontekście przeprowadzonych w dysertacji rozważań o ironii należy uznać zaproponowaną typologię kontekstów niezbędnych do rozpoznania autorskiej intencji ironii. Swoje stanowisko nadawcze młoda Badaczka wzbogaca doskonale dobranymi przykładami, które trafnie ilustrują Jej tezy i założenia.

Omawiany rozdział dysertacji imponuje tempem narracji oraz dynamiką analiz. I chociaż, jak to sama Autorka wskazuje, przedstawiono nam najbardziej reprezentatywne przykłady, najlepsze ilustracje różnorodnych niezgodności, to należy podkreślić dużą sprawność interpretacyjną Autorki oraz panowanie nad całą zgromadzoną empirią. Wnioski wynikające z analiz tego rozdziału są w mojej opinii poprawne i uprawnione, przyjmuję je z akceptacją i tym samym wysoko oceniam tę część rozprawy.

Zakończenie (ss. 184-187) jest dobrze napisaną, udaną, (wręcz niezależną) rozprawką, która nie tylko że nie powtarza mechanicznie wniosków po poszczególnych rozdziałach (jak to bardzo często ma miejsce w doktoratach) lecz z powodzeniem realizuje autorskie ambicje umiejscowienia badań i osiągniętych wyników pracy na wyższym poziomie sprobematyzowania i uogólnienia, a więc spojrzenia na całość z inną

perspektywy. Ten gęsty semantycznie tekst precyzyjnie pokazuje, że postulowane przez Panią Autorkę *novum* badawcze zostało osiągnięte oraz że na ironię można z powodzeniem spojrzeć z pozycji *meta*, a wynik takiej analizy będzie zadowalający. Syntetyczne zakończenie, podobnie jak i cała rozprawa, cechuje się wysokimi walorami naukowymi i poznawczymi przez co stanowi o „ciężarze gatunkowym” osiągnięć młodej badaczki kandydującej do stopnia doktora nauk humanistycznych

Część teoretyczną i badawczą rozprawy doktorskiej zamyka obszerna różnojęzyczna **Bibliografia**, która z powodzeniem może stanowić przewodnik po dokonaniach lingwistyki europejskiej.

Uwagi ogólne

Przechodząc do ogólnej merytorycznej oceny pracy muszę stwierdzić, że mamy do czynienia z rozprawą naukowo dojrzałą, starannie, wnikliwie i szczegółowo udokumentowaną, posiadającą niewątpliwe walory poznawcze i metodologiczne. Doktorantka nie tylko że zaprezentowała bogatą i różnorodną panoramę wiedzy o opisywanym zjawisku, to również przeprowadziła badania własne i prezentację wyników w sposób kompetentny i rzetelny. Po lekturze kolejnych części i partii pracy wyraźnie widać duże odczytanie Autorki i znajomość przedstawianej problematyki. Rozprawa jest pozycją dopracowaną pod względem heurystycznym, poprawna pod względem warsztatowym, przebijają z niej nie tylko duże zdolności interpretacyjne Autorki, lecz także duża inwencja badawcza. Wnioski przedstawione w pracy są uprawnione i przekonujące.

Na szczególne wyróżnienie zasługuje język pracy utrzymany na poprawnym poziomie gramatycznym i leksykalnym. Nienaganna jest również jej strona formalna, gdyż tekst wypowiedzi został poddany solidnej korekcie autorskiej. Fakt ten daje dobre świadectwo o Doktorantce. Dodatkowo stwierdzam, że techniki oraz zasady i sposoby formułowania wypowiedzi naukowych zostały opanowane w stopniu bardzo wysokim, a metajęzyk pracy oraz metanarracja (nawiązywanie, wnioskowanie, konkludowanie itp.) są utrzymane na bardzo dobrym poziomie.

Rozprawę doktorską oceniam bardzo wysoko jako osiągnięcie naukowe dużej wagi, gdyż cel i zadania postawione przed opracowaniem zostały osiągnięte z należytą starannością. W związku z tym w mojej opinii powinna być ona, po stosownych poprawkach i ewentualnych modyfikacjach redakcyjnych, ogłoszona drukiem.

Jednak dla dopełnienia zwyczajów recenzyjnych czas na sformułowanie niektórych zarzutów krytycznych. W tym miejscu piszący te słowa recenzent rozprawy p. Starodvorskiej staje przed bardzo trudnym zadaniem, gdyż usterek nie udało mu się stwierdzić. Ale dla realizacji recenzentkiego obowiązku ograniczę się do sformułowania jednej uwagi, która może zostać potraktowana jako propozycja redakcyjna. W moim przekonaniu cechy osobnicze intelektu Pani Doktorantki, o których wspominałem już wcześniej, rzutują na efekty Jej pracy i prezentują się jako skrupulatność oraz dbałość o udokumentowanie każdego szczegółu wypowiedzi oraz opisu procedur badawczych. Jest to z całą pewnością pozytywny przejaw dbałości i solidności naukowej oraz swoista kontynuacja troski o jakość warsztatu badawczego. Z drugiej jednak strony, sprostanie wszystkim takim parametrom, a z czymś takim mamy do czynienia w recenzowanej rozprawie, skutkuje zagęszczeniem i swoistym zaciemnieniem wypowiedzi, a jej lektura i

odbiór stają się bardzo trudne. Wydaje się, że należałoby rozważyć ewentualną segregację zawartości tekstu rozprawy i część wiedzy ekspozycyjnej (przytaczane znaczenia leksemów, podawanie źródeł tych znaczeń i inne bardzo liczne wtrącenia) wyprowadzić do przypisów, co poskutkuje znacznym odciążeniem narracji właściwej i podniesie jakość jej odbioru. Jestem przekonany, że zgłoszona propozycja redakcyjna zasługuje na rozważenie.

Reasumując, stwierdzam, że przedstawiona mi do oceny rozprawa mgr Ekateriny Starodvorskiej wyróżnia się:

1. wyborem słabo opracowanego zagadnienia „teorii ironii” i propozycją nowego spojrzenia na jej istotę, przez co stanowi *novum* tematyczne i zakresowe w polskich rozważaniach o tej figurze retorycznej;
2. zebraniem interesującego i wystarczającego ilościowo materiału badawczego;
3. krytycznym zaznajomieniem się z obszerną literaturą przedmiotu;
4. poprawną analizą materiału badawczego i jego interpretacją;
5. tworzeniem podwalin pod nową/interesującą metodykę rozumienia i interpretowania ironii.

Konkluzja końcowa

Sumując wszystkie moje obserwacje, wrażenia i uwagi krytyczne, stwierdzam, z wielką satysfakcją, że w mojej ocenie praca Pani mgr Ekateriny Starodvorskiej **METAJĘZYKOWE WYKŁADNIKI IRONII W JĘZYKU POLSKIM I ROSYJSKIM (NA PODSTAWIE TEKSTÓW LITERACKICH)**

spełnia wymogi stawiane przed rozprawami doktorskimi (określone w art. 13 Ustawy o stopniach i tytule naukowym) i daje podstawy do ubiegania się przez jej Autorkę o stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa.

Zwracam się przeto do Wysokiej Rady Naukowej Dyscyplin Językoznawstwa i Literaturoznawstwa Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu z wnioskiem o **dopuszczenie** Pani mgr Ekateriny Starodvorskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Wrocław, 30. grudnia 2023

dr hab. Michał Sarnowski, em. prof. UW